

БРАНИСЛАВ АНЂЕЛКОВИЋ

**ПРАИСТОРИЈСКИ НАЛАЗИ СА ЛОКАЛИТЕТА
ЈЕЛИЦА — ГРАДИНА**

БРАНИСЛАВ АНЂЕЛКОВИЋ
УУ 19210 Бор
Народни музеј

УДК 903 (497.11)
„638” : 738.8

Ископавања локалитета Градина, на планини Јелици изнад Чачка, почела су 1984. године. Прве две године она су имала сондажни карактер, а од 1986. постају систематска.¹ За ово време истражена је површина од око 760 м², што представља само мањи део укупне претпостављене површине локалитета.² Поред средњовековних и бројних налаза везаних за рановизантијску фортификацију и нешто античког материјала, на овом вишеслојном локалитету налажен је, у мањем обиму, и материјал који потиче из праисторије.

Иако је овај материјал скроман по количини и квалитету, свакако га треба имати у виду, јер је то траг, за сада, најранијег посведоченог људског присуства на јеличкој Градини, па је неопходан при формирању једне опште слике о локалитету.

Главни део материјала чини педесетак фрагмената керамике, као и нешто силекса и рога.³ Што се керамике тиче, треба поменути следеће комаде: фрагмент суда мрке боје, сивог прелома и средње

фактуре, рађеног од глине помешане са врло ситним кристаластим честицама. Место прелаза благо развраћеног врата у раме било је украшено и ојачано хоризонталном фасетом, са чије обе стране тече низ печажених „S“ мотива.⁴ Суд је осим „S“ мотивима био украшен и шрафираним троуглима, изведеним урезивањем. Овакав начин украшавања карактеристичан је за тзв. Басараби стил⁵ и хронолошки се везује за период Босут III-б, тзв. Басараби хоризонт⁶ (Т. I, 1). Уломак суда сличног претходном мрке је боје, пригачане површине, са „S“ мотивима изведеним доста густо, тако да скоро личе на низ кружића⁷ (Т. I, 2). Део хоризонтално извученог обода суда, светломрке боје, са траговима је црвеног премаза на спољној страни, сивог прелома и осредње фактуре. На горњој страни обода плитко је урезан шрафирани троугао. Формиран је више пута поновљеног обрнутог „V“, што је нешто ређа варијанта у односу на шрафирани паралелним линијама. Дуж обода је сигурно ишао читав низ оваквих троуглова, или су они били размештени по симетрично распоређеним групама (Т. I, 3). Фрагмент суда благо развраћеног обода, тамномрке боје, сивог прелома, чијом је унутрашњом страном текла двочлана цик-цак линија, рађен је од глине са додатком врло ситно туцаног кварца (Т. I, 4). Уломак посуде тамномрке боје, прављене од глине помешане са песком говори да је у питању лонац или мањи питос са више језичастих дршки, какве често срећемо у старијем гвозденим добу (Т. I, 5). Ту је и део омањег рецепијента, црвенкасто мрке боје, са језичастом дршкицом, која је имала декоративни карактер (Т. I, 6), затим фрагмент биконичног суда,⁸ са широким језичастим испупчењем на прелому конуса, тамно сиве боје, fine фактуре и пригачан. На горњем конусу је урезана трака, испуњена унакрсним цртицама, а на доњем трочлана цик-цак линија. Овај фрагмент донекле одступа од остале керамике, нешто је старији и указује на утицај источне Босне⁹ (Т. II, 1). Код уломка пехара, са низом косих канелура на трбуху, тамносиве боје, површно гачаног, рађеног од глине са додатком ситнијег песка, уочљиви су трагови тракасте дршке, која је надвисивала обод. лични пехари, са једном или две дршке које надвисују обод, срећу се око средине периода Босут III¹⁰ (Т. II, 2). Фрагмент лонца је црвенкасто-мрке боје, лошије фактуре и тамносивог прелома. Хоризонталом рамена ишла је, као украс и ојачање, пластична трака са косим урезима. Од географски ближих аналогија, вероватно је у питању лонац налик оном нађеном на градини у Вучковици.¹¹ Одговарајуће посуде, разноликог волумена, са нарезаном пластичном траком на рамену и урезима по ободу, са или

без дршки, постојале су у једном дужем распону у току старијег гвозденог доба¹² (Т. II, 3). Уломак суда је споља светломрке, а изнутра сиве боје, прављеног од глине помешане са кристаластим честицама. Суд је имао аплицирану пластичну траку, са косим отисцима прста или штапића (Т. III, 2). Део мање посуде је мрке боје и пригачане, са дршком на рамену, утиснутом палцем са горње стране (Т. III, 3). Фрагмент шоље је споља црвенкасте, а изнутра тамносиве боје, грубље фактуре. Дршка јој полази непосредно из обода и има урезе на обе ивице (Т. III, 4).

Услед малобројности и фрагментованости керамичког материјала, није могућа поуздана реконструкција и сигурно типолошко опредељење посуда. Ипак, јасно је да је, што се хронологије тиче, у питању углавном старије гвоздено доба, са тежиштем око средине периода Босут III, тј. Босут III-б. За овај период, зависно од аутора, постоји више термина, нпр. гвоздено доба III,¹³ прва фаза развијеног гвозденог доба,¹⁴ период II-а,¹⁵ итд, којима се третира мање или више исто време, чији би почетак, у апсолутним датумима, био смештен негде између 750. и 700. године пре нове ере.¹⁶ То је доба које би и микролокацијски одговарало положају Градине на Јелици, јер су тада подизане градине на „доминантним и тешко приступачним локацијама по ободу котлина“.¹⁷

Највећи део праисторијског материјала нађен је у слоју мрке глиновите земље, приликом ископавања базилике „А“,¹⁸ где је вероватно доспео спирањем, затим у две сонде ближе самом врху Градине. Поглед на конфигурацију терена (Т. IV) указује да на том потесу, као и на самом врху, и треба очекивати праисторијске налазе. У том смислу, приликом даљих истраживања ваља обратити пажњу на евентуалне остатке станишта или вештачких одбрамбених објеката.¹⁹

И ако бројност праисторијске керамике може изгледати мала, 14% од укупног керамичког материјала,²⁰ она је пропорционална интензитету и обиму радова, вршених на делу локалитета, који садржи праисторијски слој.

Даља ископавања ће, свакако, дати више чињеница и о праисторији Градине на Јелици.

Примљено 3. VII 1989.

НАПОМЕНЕ

1. О току ископавања видети: М. Милинковић, „Градина на Јелици“, Зборник радова народног музеја, XVI, Чачак, 1986, 47—60.
2. На основу досадашњих истраживања претпоставља се да је површина локалитета најмање 4 ха.
3. Од три фрагмента силекса, најзанимљивији је уломак дугуљастог ножића, крем беле боје, са ситним ретушем на ивицама (Т. II, 4). Од пет коштаних налаза, истиче се одломљени врх игле. Треба поменути и керамички пршљенак, грубе израде, тамносиве боје (Т. III, 1). Услови налаза не омогућују да се овај материјал поуздано временски определи, те се стога овде само помиње.
4. Фрагмент сличан овоме видети у: М. Стојић, „Гвоздено доба у басену Велике Мораве“, Београд — Светозарево, 1986, Т. 29, 2. Потиче са локалитета Игралште — Белица и датује се у хоризонт I старијег гвозденог доба, тј. гвоздено доба II-а (н. д. 72).
5. О орнаментици Басараби стила видети: Д. Поповић, „Керамика старијег гвозденог доба у Срему“, Београд, 1981, Т. XLII—XLVI.
6. П. Медовић, „Насеља старијег гвозденог доба у југословенском Подунављу“, Београд, 1978, 13—14, 28—31.
7. Ситни често урезани „S“ мотиви су одлика украшавања посуда при крају хоризонта са Басараби керамиком, видети: М. Јевтић, „Керамика старијег гвозденог доба на централнобалканском подручју“, Београд, 1983, 36.
8. Вероватно се ради о здели или раменом делу пехара.
9. На ово ми је скренуо пажњу мр Милош Јевтић приликом прегледа материјала, на чему му се и овим путем захваљујемо.
10. Д. Поповић, н. д., Т. XXXVIII, типови 10—14 и 18.
11. Видети: М. Петрашиновић — Н. Лудајић, „Сондажна истраживања вишеслојне градине у Вучковици код Гуче“, Зборник радова народног музеја, XVI, Чачак, 1986, Т. IV/3, стр. 78.
12. М. Стојић, н. д., Т. 1/10, Т. 4/5—6, Т. 27/12, Т. 32/12; П. Медовић, н. д. Т. LXXV/1, 4, 5, Т. LXXVII/4, 5.
13. П. Медовић, н. д., 61—62.
14. М. Јевтић, н. д., 38, 42.
15. М. Стојић, н. д., 95.
16. Видети упоредне табеле хронолошких система: М. Стојић, н. д., 96; П. Медовић, н. д., 40. Ту се дају и хронолошке одреднице других аутора, као Д. и М. Гарашанин и Р. Васића. Крај хоризонта са керамиком украшеном у Басараби стилу, био би између 600. и 550. године п.н.е. (М. Јевтић, н. д., 42).
17. М. Стојић, н. д., 92. Код истог аутора видети и карту локалитета са Басараби стилу, био би између 600. и 550. године п.н.е. (М. Јевтић, н. д., 42), М. Јевтић, н. д., карта 2. Од новијих налаза Басараби керамике у широј околини Чачка видети: М. Петрашиновић — Н. Лудајић, н. д., Т. VI/5; Затим: Н. Лудајић — С. Поповић — М. Милинковић, „Резултати истраживања вишеслојног налазишта на локалитету Јерини град Горња Црнућа код Горњег Милановца“, Зборник радова народног музеја, XVI, Чачак, 1986, Т. IV—VII. Басараби керамике има и на градини Остра, Соколица (Народни музеј Чачак, непубликовано).
18. Праисторијски материјал је налажен у слоју мрке глиновите земље унутар саме базилике „А“, на местима где се ишло испод нивоа пода, као и непосредно уз базилику. Његова релативна дубина је била око 50 цм од површине гла, што значи одмах испод нивоа пода (документација Археолошког института у Београду).

ПРАИСТОРИЈСКИ НАЛАЗИ СА ЛОКАЛИТЕТА ЈЕЛИЦА — ГРАДИНА

19. У случају да је нешто од овога постојало, мала је вероватноћа да је сачувано, јер је терен поремећен радовима из каснијег, пре свега рановизантијског периода. Ипак, положај Градине чини примамљивом претпоставку о постојању неке врсте рефугијума. О начину утврђивања и стаништима неколицине градина види се: М. Стојић, „Градине у басену Велике Мораве“, Материјали, XXII, Нови Сад, 1986, 74—77.

20. Керамику је статистички обрадила Т. Цвјетићанин.

THE PREHISTORIC FINDS FROM HILLFORT GRADINA
ON JELICA MT 1984—1988.

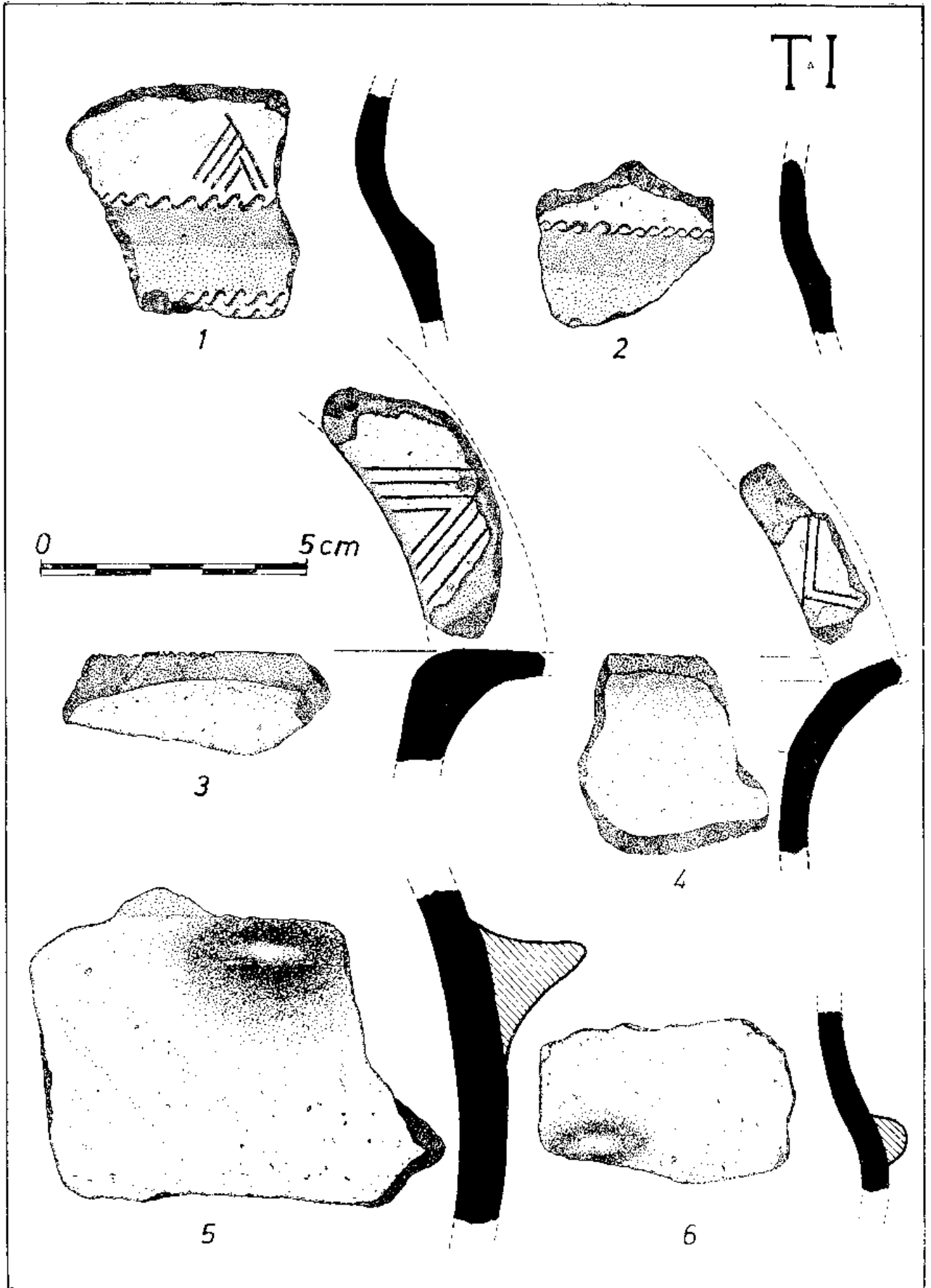
During the five years of exploring on this site, among Medieval, Early Byzantine and Antiquity dated finds, some prehistoric finds were found. Most of these finds are fragments of pottery vessels (T. I—III). Some fragments are decorated with impressed or incised »S« design and shaded triangles (T. I/1,2). This specific way of decoration is typical for so-called Basarabi style, namely Bosut III-b, which begins between 750—700 year B. C., and continues until 600—550 year B. C.

The following pottery sherds, originated from vessels such as: beaker with handle rising above the rim (T. II/2), pot with horizontal moulded rib bearing oblique incisions or finger impressions (T. II/3, III/2), pot with tongued handles (T. I/5) etc, are also belonging to the first stage of the full Iron Age. The fragment of biconical vessel (T. II/1) is probably a little bit older, and can be connected with East Bosnia.

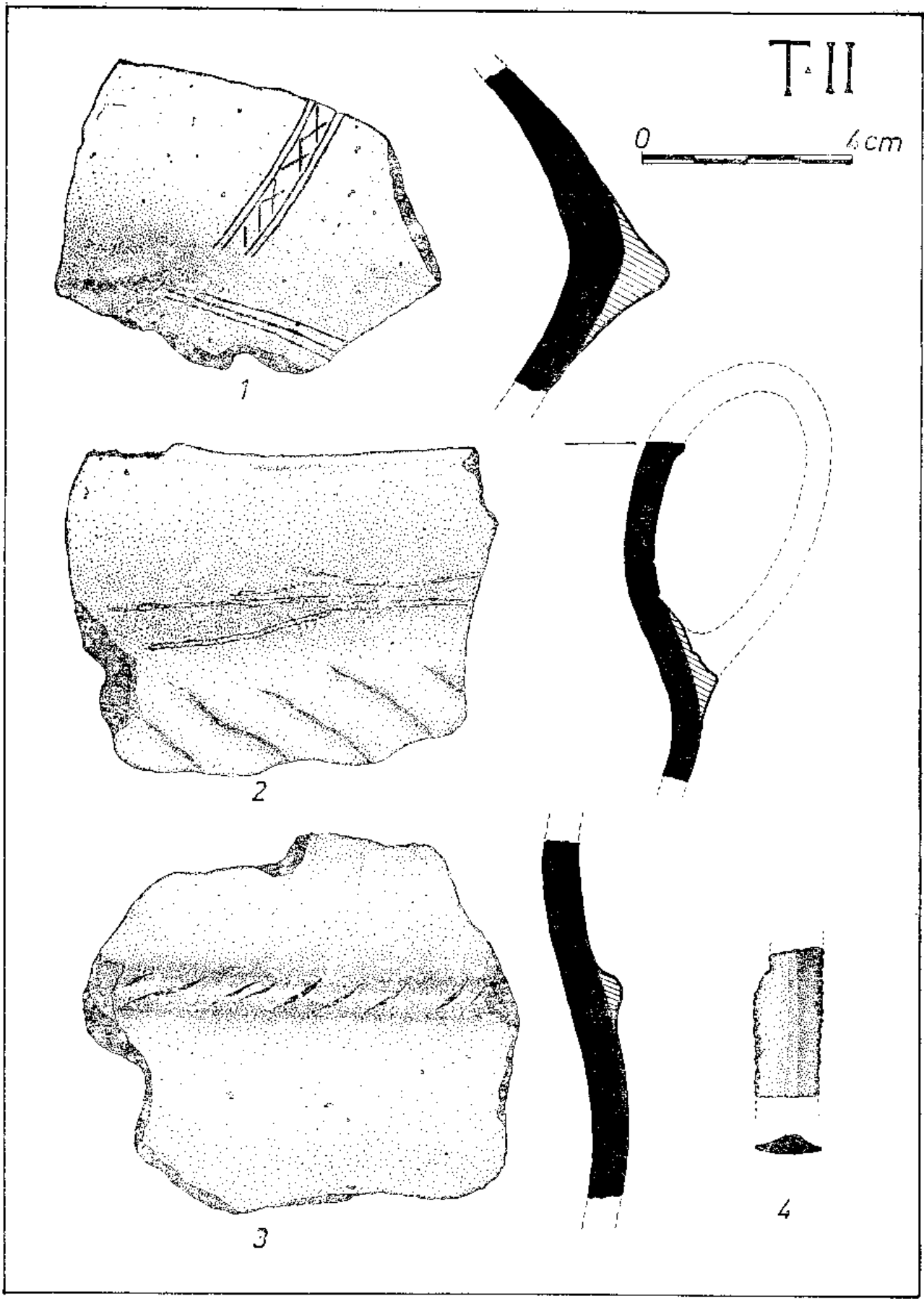
Only a modest selection of prehistoric pottery (14% of total pottery finds) is proportional to intensity of excavation, on that part of site which comprehends prehistorical layer. The prehistoric finds are mainly obtained from soundings 1 and 2, as well as from the layer beneath the floor level of basilica »A« (T. IV).

On this area we can expect, with great certainty, the remains of prehistoric huts or defensive objects, if they are not destructed by later edifices, especially those dated to Early Byzantine period.

Branislav Anđelković

Табла I Фрагменти керамике

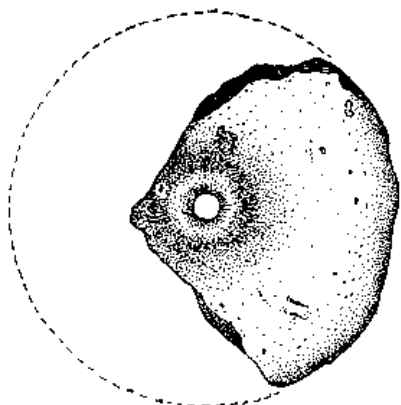

Табла II Фрагменти керамике

T III

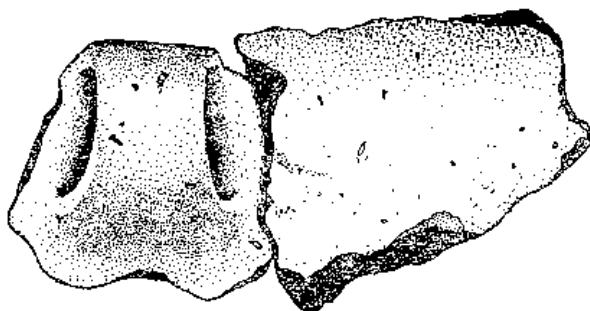
0 5cm

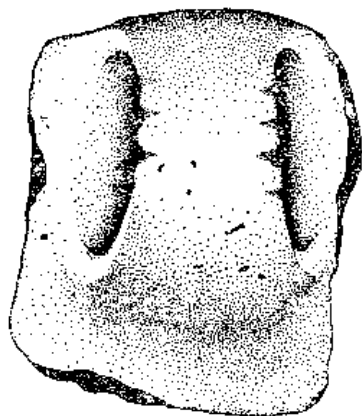
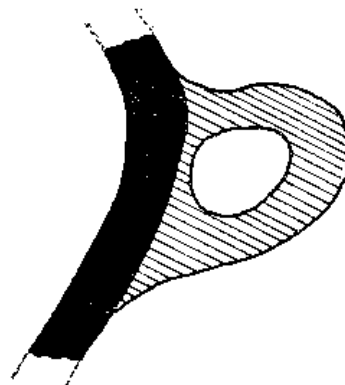
1

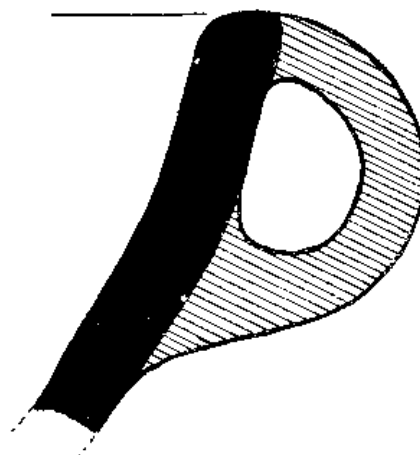
2

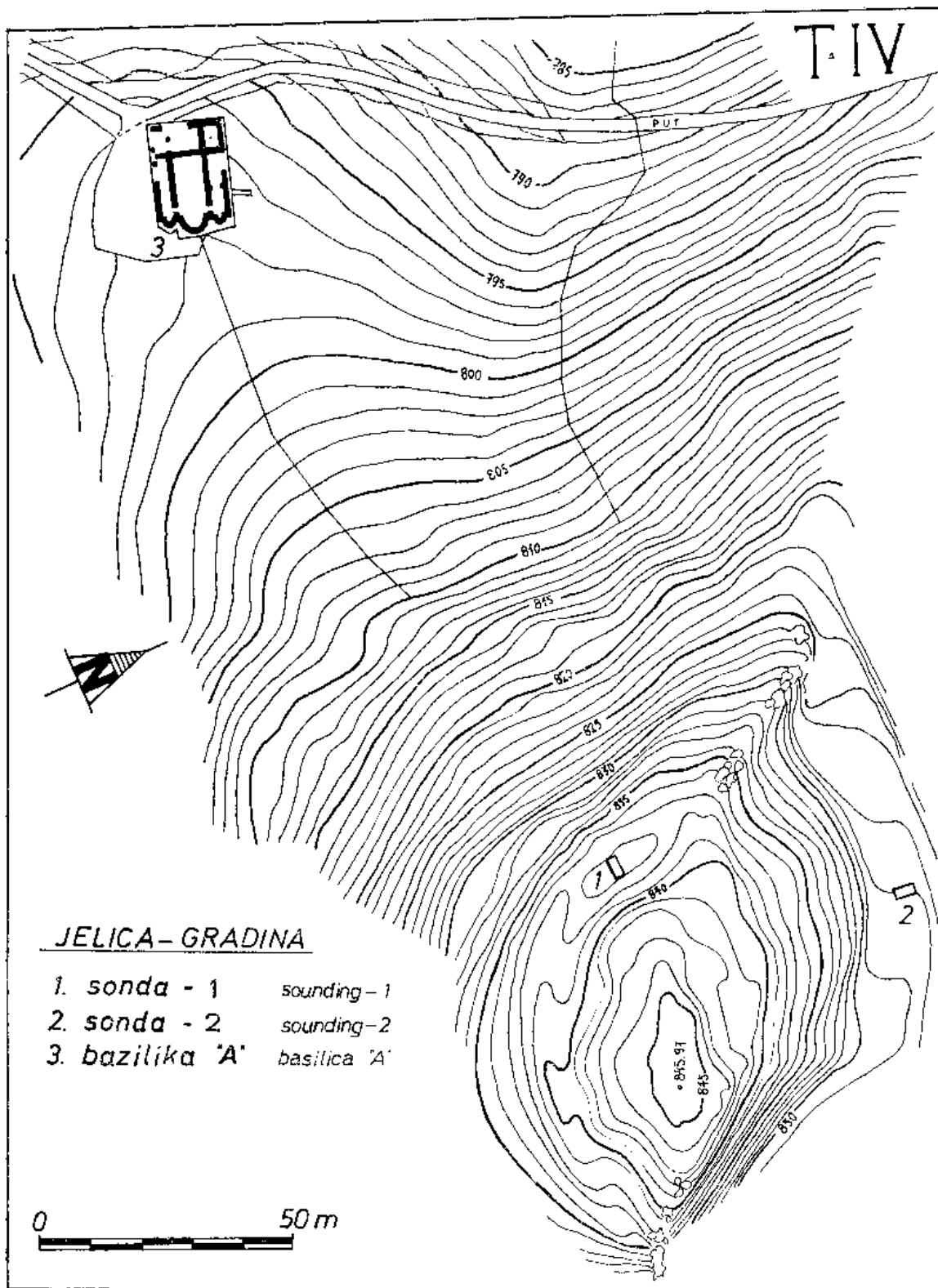
3

4

Табла III Фрагменти керамике

Табла IV Сонде 1 и 2 и базилика А